

MARXOVO A ENGELSOVO POŇATIE INTEGRITY SPOLOČNOSTI

ALFRÉD ŠTULLER, Ústav marxizmu leninizmu VŠP, Nitra

ŠTULLER, A.: Marx's and Engels's Conception of Integrity of Society, *Filozofia* 30 (1975), No 2, p. 146—157.

The author analyzes Marx's and Engels's conception of integrative and disintegrative processes in society and evaluates critically the bourgeois interpretation of these categories, which disguises the class struggle.

Marx and Engels proved that material production is the decisive agent integrating the people. In forces of production their social character comes objectively to the fore, the task of integrated activity of the social whole that multiplies the force of the producers. It is in the relations of production that we see the clue to understanding the relation of man and social classes to the society. Marx's and Engels's conception of integrity of communist society rising from the movement of the proletariat results from this materialist conception of history. The inevitability of disintegrated activity of the proletariat resulting from their position in capitalist relations of production culminates in socialist revolution. It is only in communism that real conditions for integration of mankind exist. This is the historical mission of the struggling proletariat which becomes a gigantic power of progressive mankind. The revolutionary Marxist party unifies the proletariat politically and ideologically, because the political integration of the proletariat is an inevitable step towards the political integration of society and mankind. The political integration of the proletariat must be that of action, the fundamental precondition of which is the unity of ideas. This is the reason why Marx and Engels stood up sharply against various manifestations of petty-bourgeoisie, liberalism, opportunism and revisionism in the working class movement.

Poznávanie prírodných a najmä spoločenských procesov si vyžaduje používať aj ďalšie kategórie, ako sú integrácia, diferenciácia, dezintegrácia a integrita, na hlbšie objasnenie rozporných procesov rozkladania starých, tvorenia a zjednocovania nových celkov, kvalít a systémov. Marxov konkrétno-historický prístup vyžaduje aj pri skúmaní týchto kategórií zachovať konkrétny, vedecký, triedno-proletársky prístup, analyzovať a kriticky prekonávať abstraktnú, jednostrannú, antidialektickú interpretáciu týchto kategórií buržoáznymi autormi, ktorá slúžila v minulosti a slúži aj dnes buržoázii na zastieranie triedneho boja a klamanie pracujúcich.

Výroba — rozhodujúci činiteľ integrovania ľudí

Marx a Engels vedecky dokázali vo svojich prácach, že proces sebauvytvárania človeka a spoločnosti je neoddeliteľný od rozvoja materiálnej výroby, od ľudskej aktivity vo výrobnom procese. V svojom materialistickom poňatí dejín dokázali, že nie vedomie ľudí určuje ich bytie, ale ich spoločenské bytie určuje ich vedomie. Kým buržoázni sociológovia a filozofi vyvodzovali sociálne zákony z vedomia nadprirodzených síl alebo z ľudského vedomia, klasici marxizmu nachádzajú tieto objektívne zákony spoločenského vývinu v procese materiálnej

výroby. Výrobný proces je činiteľom, ktorým sa ľudia odlišujú od ríše zvierat a ktorý ich robí skutočne ľudskými. Preto pri skúmaní procesu sebaytvárania a ľudskej emancipácie je vždy potrebná analýza dosiahnutej úrovne výrobných síl a konkrétnohistorických výrobných pomerov tej spoločensko-ekonomickej formácie, v ktorej sa ľudia nachádzajú. Ak v zhode s Marxom považujeme za ústredného činiteľa vo výrobných silách človeka, nevyhnutne nám vystupuje do popredia spoločenský charakter výrobných síl, úloha integrovanej aktivity spoločenského celku, ktorý znásobuje silu týchto bezprostredných výrobcov, a nie poňatie ich aktivity ako navzájom izolovaných indivíduí. Podobne ak v zhode s Marxom vidíme vo výrobných vzťahoch kľúč na pochopenie vzťahu človeka a spoločenských tried k danému spoločenskému systému, vynorí sa pred nami v plnom svetle Marxom vyjadrené historické poslanie proletariátu — oslobodiť nielen seba, ale celú spoločnosť od poroby a vykorisťovania, a tak svojím oslobodením dosiahnuť skutočnú emancipáciu celej spoločnosti. V tomto materialistickom poňatí dejín je aj Marxovo a Engelsovo poňatie integrity¹ komunistickej spoločnosti, rodiacej sa v ich poňatí z hnutia proletariátu, ktoré nevyhnutne rozloží jestvujúcu integritu kapitalistickej spoločnosti. Proletariát, ktorý je produktom kapitalistickej spoločnosti i produktom rozkladu kapitalizmu, je svojím ekonomickým postavením prinútený dovŕšiť rozklad kapitalistickej spoločnosti. To znamená, že z *postavenia proletariátu v kapitalistických výrobných vzťahoch vyplýva nevyhnutnosť dezintegrovannej činnosti proletariátu v socialistickej revolúcii*, s čím je jedine spätá možnosť vytvorenia podmienok pre skutočnú slobodu a všestrannú seberealizáciu ľudí.

Buržoázne poňatie kategórií integrácie a dezintegrácie je metafyzickou deštrukciou dialektickej súvislosti. Stavia tieto kategórie antinomicky proti sebe, v úsilí dokázať, že vývin spoločnosti vedie automaticky k harmónii, k integrovaniu rôznych tried a skupín na báze medzitriedneho zjednocovania do homogénnej spoločnosti. Jednostranne vyzdvihuje a zveličuje proces integrácie a s opovrhnutím interpretuje proces dezintegrácie, ktorý chápe ako holú negáciu.

Napríklad H. Spencer (1820—1903), ktorý ako jeden z prvých buržoáznych filozofov začal používať kategórie integrácie, diferenciácie a dezintegrácie na zdôvodnenie svojej evolučnej teórie vývinu, obhajoval týmito kategóriami triednovykorisťovateľské usporiadanie kapitalistickej spoločnosti a agresivnosť jej politiky. Kategória integrácie mu slúžila ako prostriedok na zahľadenie triednych protirečení. Triednu štruktúru kapitalistickej spoločnosti pripisoval prejavu „všeobecnej progresívnej diferenciácie“. Likvidáciu triednych rozdielov považoval za regresívny spoločenský čin, ktorý by narušil sociálnu diferenciáciu a harmonický vývin spoločnosti. Socializmus bol preňho nežiadúci.² Podľa jeho predstáv

¹ Integritu spoločnosti považujeme za chvíľkový rovnovážny stav medzi procesom integrácie a dezintegrácie. Podstatou problému je prechod z jedného relatívneho pokoja do druhého, čiže dynamika — proces dezintegrácie a nová integrácia.

² H. Spencer takto hovorí o socializme: „Niektorí socialisti vedia, že ich ideálne tvary spoločenského života sú príbuzné tým tvarom, ktoré boli veľmi rozšírené na prvých stupňoch vzdelenosti a ktoré doteraz prevládajú u mnohých nevzdelaných národov, práve tak ako u niektorých vzdelaných, ktoré sa vo svojom vývine oneskorili. Socialistická teória a prax je pravidlom

nie triedny boj, ale zmierovanie tried v spoločnosti, ich „kondenzovanie“ do veľkého priemyselného spoločenského celku speje k rovnováhe a harmónii. U Spencera sa prejavuje úsilie o integráciu kapitalizmu za každú cenu. To vypĺyvalo z jeho chápania dezintegrácie ako holej negácie. Spencer zahrnoval do vývinu iba integráciu, ktorá zvyšuje stupeň organizovanosti a celistvosti javov a „...vedie k dosiahnutiu pohyblivej rovnováhy (equilibrium mobile)...“ (1, s. 61) Podľa jeho predstáv... „integračné a dezintegračné procesy všade s'oja proti sebe...“ (1, s. 38) Ale rozklad a vývin sa navzájom nevylučujú. Iba abstraktný prístup k realite a k integrite istej kvality považuje každú formu rozkladu za negatívnu a každý prejav integrovania za pozitívny. Kto popiera a nepripúšťa možnosť pozitívnej úlohy určitých foriem rozkladu vo vývine javov, celkov a systémov, ten sa snaží v teórii i v praxi „za každú cenu“ zachovať danú kvalitu, jej integritu. H. Spencer mechanickým aplikovaním zákonov vývinu organického sveta na spoločnosť („spoločnosť je organizmus...“) ospravedlňoval kapitalizmus a vykorisťovanie vôbec. Tvrdil, že tak ako v organizme človeka sú prvočné ústrojné časti, aj v otrokárskej spoločnosti boli prvotným stavom „...páni, ktorí ako bojovníci mali na starosti výboj a obranu a otroci, ktorí obstarávali vnútorné práce... na vydržiavanie všetkých, v prvom rade svojich pánov a potom v druhom rade i seba“. (1, II. diel, s. 451–52) Metafyzické poňatie integrácie a dezintegrácie neumožnilo H. Spencerovi odhaliť skutočné hybné sily týchto procesov a viedlo ho k tomu, aby ich hľadal v nám nedostupnej a neznámej mystickej sile.³ H. Spencer spájal integráciu so zmenšovaním, rozptyľovaním, so stratou pohybu, (1, s. 51) Pre jeho poňatie integrácie bolo pribúdanie pohybu, to znamená narastanie diferenciácie a dezintegrácie, nežiadúce. Proces integrovania spájal len so všeobecnou progresívnou diferenciáciou, takou, ktorá podľa jeho predstáv nebola v rozpore so scelovaním menších celkov do väčších a ktorá neodporovala prispôsobovaniu sa častí danému celku, ich vzájomnému vyvažovaniu a vyrovnávaniu. Spencer nepripúšťal vlastnú triednu integráciu a diferenciáciu proletariátu a jeho dezintegrovateľnosť pospoj a prístup ku kapitalistickému zriadeniu. Bolo to však iba jeho zbožným želaním a v rozpore so skutočnými materiálными podmienkami života proletariátu v kapitalistickom spoločenskom zriadení.

V *Úvode ku kritike Heglovej filozofie práva* (koncom r. 1843) Marx po prvý raz spája možnosť celkovej ľudskej emancipácie s historickým poslaním proletariátu. Tu rozvádza skutočnosť, že ak sa chce proletariát oslobodiť, musí sa ako subjekt tak dezintegračne prejavíť, aby jeho rozkladná revolučná činnosť úplne rozložila celé kapitalistické zriadenie. Jeho systém vytvoril z proletariátu abstraktné ľudské bytosti, ktorých život nepatrí im, ale cudziemu predmetnému

pri vojenskom type spoločnosti a prestáva byť pravidelnou v takej miere, v akej sa spoločnosť stáva typom priemyselnej spoločnosti.“ (1, s. 459)

³ V druhej kapitole *O poznateľnom* H. Spencer o tom hovorí: „...trvalosť pohybu... skutočne je nám známa len v úkonoch sily... Avšak aká je to sila, ktorej pripisujeme trvalosť? Je to absolútna sila, ktorej sme si temne vedomí ako nevyhnutného korelátu tej sily, ktorá je nám známa. A tak prichádzame ešte raz k onej najvyššej pravde, v ktorej — ako sme videli — náboženstvo a veda splyvajú: k trvalému súcnu nepoznateľna ako nevyhnutného korelátu poznateľna“. (1, s. 25–26)

svetu, ktorý má nad nimi moc. Tak bol vo svojom bytí proletariát zatlačený do „sféry, ktorá je úplnou stratou človeka“, a preto „nemôže seba získať ináč, ako úplným znovuzískaním človeka“. Preto Marx na otázku — kde je pozitívna možnosť nemeckej emancipácie — odpovedá: „Vo vytvorení triedy s radikálnymi okovami, triedy občianskej spoločnosti, ... stavu, ktorý je rozkladom všetkých stavov, sféry, ktorá pre svoje univerzálne utrpenie má univerzálny charakter a nenárokuje si nijaké osobitné právo, pretože na nej sa nepácha nijaká osobitná krivda, ale krivda vôbec ... Tento rozklad spoločnosti ako osobitný stav je proletariát.“ (2, s. 57) Preto Marx ukazuje, že základnou podmienkou pre slobodný rozvoj ľudí je odstránenie súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, prekonanie kapitalistickej delby práce a odcudzených kapitalistických spoločenských pomerov. S problematikou odcudzenia sa Marx zaoberá predovšetkým v *Ekonomicko-filozofických rukopisoch* i v *Nemeckej ideológii* a jeho názor na túto problematiku dozrieva v *Kapitáli*. Východisko na prekonanie všetkých foriem odcudzenia vidí Marx v pozitívnom zrušení súkromného vlastníctva a v skutočnom osvojení ľudského života. „Pozitívne zrušenie súkromného vlastníctva ako osvojenie si ľudského života je preto pozitívnym zrušením akéhokoľvek odcudzenia, čiže návratom človeka z náboženstva, rodiny, zo štátu atď. do jeho ľudskej, t. j. spoločenskej existencie.“ (3, s. 95) Až keď si výrobné sily ako celok privlastnia zjednotené individua a nastane koniec súkromného vlastníctva, môže splývať „... činné sebauplatnenie s materiálnym životom, čo zodpovedá rozvoju individuí v celistvé individua a odvrhnutiu akejkoľvek primitívnosti; a potom bude premena práce na činné sebauplatnenie v súlade s premenou doterajšieho podmieneného styku na styk individuí ako takých. Tým, že si združené individua osvoja všetky výrobné sily ako celok, prestáva existovať súkromné vlastníctvo“. (4, s. 66) Túto historickú úlohu môže splniť iba proletariát. Preto komunizmus v poňatí Marxa je predovšetkým hnutím proletariátu,⁴ zameraným na postupné vytvorenie materiálnych podmienok pre zjednotenie ľudstva v celosvetovom meradle.

Podmienky komunizmu sa stanú podmienkami integrácie ľudstva

Marx a Engels dokázali, že proces materiálnej výroby, produkujúci materiálny život ľudí, ustavičný rozvoj výrobných síl, ktorý si vynucuje zmenu a prispôbovanie výrobných vzťahov, je rozhodujúcou integrujúcou formou ľudskej spoločnosti. Človek sa javí Marxovi ako produkt konkrétnohistorických vzťahov súčinnosti, uskutočňujúcich sa vo výrobnom procese. Táto súčinnosť všetkých ľudí pri ich činnom sebauplatnení znamená plnú integráciu nielen vo výrobných silách, ale aj vo výrobných vzťahoch. Podľa Marxa je podmienkou osobitého rozvoja a slobody každého individua. Len pri úplnom zjednotení ľudí, za vzájomnej súčinnosti všetkých môže jednotlivec odhaliť a využiť všetky

⁴ Marx a Engels takto hovoria o komunizme: „Komunizmus pre nás nie je stav, ktorý má byť nastolený, ani ideál, podľa ktorého sa má riadiť skutočnosť. Komunizmom nazývame skutočné hnutie, ktoré prekoná dnešný stav. Podmienky tohto hnutia vyplývajú z predpokladov, ktoré teraz existujú.“ (4, s. 37)

svoje bytostné sily, schopnosti a nadanie na svoje činné sebauplatnenie. Takéto činné a tvorivé sebauplatnenie bude však celkom možné až po odstránení antagonistickej spoločnosti, teda ako výsledok dejinného procesu, ktorý zákonite vyúsťuje do komunistickeho spôsobu výroby. V *Nemeckej ideológii* o tom Marx a Engels píšú: „V komunistickej spoločnosti, jedinej spoločnosti, kde svojský a slobodný rozvoj individuí nie je frárou, je tento vývoj podmienený práve súvislosťou individuí, súvislosťou, ktorá sčasti spočíva na ekonomických predpokladoch, sčasti na nevyhnutnej solidárnosti slobodného vývoja všetkých a napokon na univerzálnom spôsobe činného uplatnenia individuí na základe existujúcich výrobných síl.“ (4, s. 388)

Komunizmus spôsobuje prevrat všetkých doterajších vzťahov vo výrobe a v stykoch medzi ľuďmi, stáva sa systémom zjednotených individuí. „Nastolenie komunizmu je preto v podstate ekonomickej povahy, je to vytvorenie materiálnych podmienok pre toto zjednotenie; nastolením komunizmu sa existujúce podmienky stávajú podmienkami zjednotenia.“ (4, s. 67—68)

Marxizmus vidí v materiálnom živote spoločnosti základ na integrovanie ľudí. Pre skutočné zjednotenie ľudí je určujúca produkcia materiálneho života, ktorá je zdrojom integrácie ľudí vo výrobných silách i vo výrobných vzťahoch. V spoločenskom vývine nie je určujúcim integrujúcim faktorom produkcia duchovného života, duchovná integrácia či integrácia kultúrnych hodnôt, ako to tvrdili i dnes tvrdia ideológovia buržoázie. Všetky buržoázne teórie zaoberajúce sa procesmi integrácie usilujú sa podriadiť správanie jednotlivcov integrácii spoločnosti na kapitalistickom základe, a tak z netriednych alebo „nadtriednych“ abstraktných prístupov odvieť pozornosť proletariátu a ostatných pracujúcich od politickej formy triedneho boja na pozície triednej spolupráce a „harmonického“ vývinu kapitalistickej spoločnosti.

Napríklad E. Durkheim (1858—1917) sa usiloval podriadiť vedomie jednotlivca všeobecne platným „kolektívnym predstavám“ kapitalistickej spoločnosti, ktorých produktom sú tzv. „nadindividuálne logické kategórie“, ktorých vyššia kvalita núti jednotlivca, aby sa im prispôbil a rešpektoval ich. (5, s. 99) Podľa jeho predstáv spoločnosť sa rozvíja na platforme „organickkej solidárnosti“ zdokonaľovaním delby práce. Rozdiel v schopnostiach mal byť jediným faktorom zdokonaleného systému delby práce.

V poňatí F. H. Giddingsa (1855—1931) je to zasa „druhovú vedomie“ (consciousness of kind), ktoré núti každého jednotlivca uznávať inú vedomú bytosť za seberovnú bytosť, ovplyvňuje určujúcim spôsobom spoločenské správanie človeka, je základom triednych rozdielov, hybnou silou spoločenského vývinu a nástrojom zbližovania ľudí, ich integrovania do spoločnosti. „Vedomie druhu je podrobené integrácii a diferenciacii.“ (6, s. 20) Giddings považuje vývin za hybnú rovnováhu, kde pripisuje prvenstvo procesu integrácie, ktorý vedie k rovnováhe, lebo „... pod vplyvom integrácie sa rozdielne stáva totožným, nesúladne súladným ...“. (6, s. 123 a 127) Pripúšťa iba takú integráciu spoločnosti, ktorá prispôbuje jednotlivcov kapitalistickej spoločnosti, vedie k narastaniu znášanlivosti sociálnych skupín a tried, k ich súčinnosti a spojenectvu, lebo

„...nemôže byť trvalého odlúčenia triedy od triedy. Nemôže byť žiadneho sústavného využitia slabého silným alebo chudobného zámožným. Každý človek chce byť akýmsi spôsobom ochrancom svojho brata“. (6, s. 409) F. H. Giddings je za diferenciáciu, ale iba za takú, ktorá vytvorí spoločenskú štruktúru „... znamenite prispôbenú tomu, aby slúžila podnikavému a pokrokovému národu“. (6, s. 381) Nepripúšťa diferenciáciu a integráciu proletariátu, lebo v nej vidí nebezpečenstvo pre civilizáciu, ktorá bola prv „...ohrozovaná barbarstvom mimo hraníc a ktorá je dnes ohrozovaná divoštvom vnútri svojho územia“. (6, s. 403)

Práve tak aj P. A. Sorokin (1889—1968) videl v „...čisto duchovnej integrácii rozhodujúci význam“. (7, s. 57) Objektívna sféra integrovaných hodnôt „čistých kultúrnych systémov“ je podľa Sorokina skutočnou príčinou i podmienkou systematickosti sociálneho sveta. Všíma si iba ideologické duševné vzťahy, ktoré integruje do troch typov kultúry. Podľa P. A. Sorokina je dejinný proces iba cyklickou fluktuáciou základných typov kultúry. V perspektíve vraj všetko integruje do jedného typu kultúry, konverguje do jednotného integrálneho typu spoločnosti, ktorý „...bude v strede medzi kapitalistickým a komunistickým poriadkom a spôsobom života. Zakrátko prevezme väčšinu pozitívnych hodnôt a bude bez vážnych chýb každého typu. ...nebude iba eklektickou miešatinou znakov obidvoch typov, ale jednotným systémom integrálnych kultúrnych hodnôt, spoločenských inštitúcií a integrálneho typu osobnosti, v podstate odlišnej od komunistického a kapitalistického vzoru“. (8, s. 78) Táto konvergenčná teória, ktorá fakticky redukuje komunizmus na kapitalizmus, je reakčná a slúži reakčným zámerom súčasných imperialistických síl.

Predpokladáme, že aj uvedený stručný prehľad názorov buržoázných teoretikov stačí na to, aby sme videli reakčnú buržoáznú interpretáciu obsahu kategórií integrácie a diferenciácie, ako aj abstraktný, nevedecký a špekulatívny prístup buržoázných autorov k analýze týchto kategórií. Tieto i ďalšie buržoázne teórie a ich ideológie sa v minulosti márne pokúšali a usilujú sa aj dnes vyvrátiť a prekonať Marxov i Engelsov vedecký prístup k analýze integračných a dezintegračných procesov v spoločenskom vývine. Nemôžu ho vyvrátiť preto, lebo, Marxovo a Engelsovo poňatie integračných procesov v spoločnosti pravdivo zobrazuje materiálne príčiny týchto objektívnych procesov, nachádza ich tam, kde skutočne sú, v rozdielnych materiálnych podmienkach života spoločenských tried, v danom spôsobe výroby a v rozdielnom ekonomickom postavení spoločenských tried v existujúcich výrobných vzťahoch tohto spôsobu výroby.

Materiálna výroba integruje človeka do spoločenského celku. To znásobuje jeho sily, schopnosti a možnosti. Výrobné sily, ktoré sú základnou stránkou ľudskej aktivity a jadrom špecificky ľudského procesu sebavytvárania, integrujú človeka. Deľba práce zväzuje aktivitu individua s aktivitami kolektív. V tom je konkrétny prejav integrácie ľudí vo výrobných silách. Vzrastá vplyv výrobných síl na rast spoločenskej kolektivity, čo súvisí s vplyvom výrobných síl na výrobné

vzťahy prostredníctvom spotreby. Marx zdôrazňuje, že rast výrobných síl spočíva v raste úspor času práce, a preto je merateľný rastom spoločenskej produktivity práce. Tým vzrastá množstvo vyrobených užitočných hodnôt a s ním aj meradlo spotreby, ktoré ukazuje, kto sa akou mierou zúčastňuje na spotrebe vyrobených užitočných hodnôt. To znamená, že úmerne s rastom výrobných síl sa rozširujú aj hospodárske styky medzi ľuďmi, ktoré si vynucujú, aby sa rozširovanie týchto hospodárskych stykov prispôboval aj charakter vzájomnej ekonomickej závislosti ľudí, t. j. aby sa prispôsobili a kvalitatívne zmenili existujúce výrobné vzťahy. Marx ukazuje, že „... obmedzený vzťah ľudí k prírode podmieňuje obmedzené vzťahy medzi ľuďmi a ich obmedzené vzájomné vzťahy podmieňujú ich obmedzený vzťah k prírode...“ (4, s. 33 a 9, s. 100 a 101)

Z toho možno posúdiť, že čím vyššia je dosiahnutá úroveň výrobných síl, tým väčšia je spätosť, integrovanosť ľudí v rámci spoločenskej kolektivity, tým väčšia je aj ich vzájomná ekonomická závislosť. Integrujúcim spoločenským činiteľom sú teda nielen výrobné sily, ale aj výrobné vzťahy, čo nasadza objektívne v produkcii materiálneho života ľudí. Ľudia môžu vyrábať a existovať len za podmienok vzájomnej súčinnosti, kooperácie a smeny, za podmienok vstupu do jestvujúcich výrobných pomerov, ktoré ich vzájomne integrujú. Dôležité však je, aký je charakter týchto konkrétnych výrobných vzťahov. V antagonizmom spôsobe výroby sa vytvárajú vplyvom súkromného vlastníctva a starej delby práce antagonistické výrobné vzťahy, ktoré rozdeľujú ľudí a stavajú vykorisťovaných a vykorisťovateľov proti sebe. Takéto výrobné vzťahy potom zastierajú skutočnosť, že práve vo vzťahoch vzájomnej ekonomickej závislosti treba hľadať podstatu spoločného záujmu ľudí (4, s. 46), to, čo ľudí nevyhnutne zjednocuje pri ich súčinnosti vo výrobnom procese, aby mohli stále lepšie reprodukovať svoj materiálny i duchovný život. V dôsledku súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov je tento spoločný záujem ľudí odsunutý do pozadia, nemôže sa plne realizovať a navonok prejavovať, lebo rozdielne postavenie spoločenských tried v danej ekonomike vytvára rozdielne materiálne podmienky života, a tým aj rozdielne protichodné ekonomické, politické a iné záujmy spoločenských tried. Podstatu rozdielných individuálnych a skupinových záujmov musíme hľadať v rozdielnom postavení jednotlivcov a spoločenských tried vo výrobných vzťahoch danej spoločnosti, z čoho vyplývajú rozdielne a rozporné záujmy jednotlivcov i spoločenských tried a ich rozdielne možnosti vývinu. Marx a Engels tým ukazujú, že výrobné vzťahy sú kľúčom na pochopenie vzťahu človeka a spoločenských tried k danému spoločenskému zriadeniu. V triedne diferencovanom spoločenskom bytí je aj podstata rozdielných a protikladných záujmov spoločenských tried.

Naproti tomu buržoázni ideológovia zdôvodňujú príčinu triedneho delenia spoločnosti buď vôľou nadprirodzených síl, alebo samou prírodou, dedičnými vlastnosťami, prirodzeným výberom, či vývinom duchovného vedomia a pod. Napríklad G. Simmel tvrdil, že diferencácia v spoločnosti sa utvára prirodzeným výberom, ktorý vedie k tvorbe vyšších a nižších sociálnych skupín. Život je boj o existenciu, ktorého cieľom je zlepšiť si svoj život, a preto morálne je to,

čo pomáha dosiahnuť tento cieľ. Tieto reakčné Simmelove názory mali vplyv aj na ruského filozofa a predstaviteľa „legálneho marxizmu“ Peira Struveho i na ďalších buržoázných filozofov epochy imperialismu. V. I. Lenin považoval názory G. Simmela za abstraktné a nevedecké. (10, s. 363) Podľa F. Giddingsa je „druhovú vedomie“ základom triednych rozdielov a určuje spoločenský prirodzený výber, ktorý sa uskutočňuje v dôsledku toho, že ľudia vstupujú do života s rozdielnym dedičstvom a s rozdielnymi možnosťami výživy. „Preto teda nerovnaká telesná, rozumová a mravná sila, ako aj rozmanité náklonnosti sú nevyhnutnými znakmi spoločenskej populácie. Obyvateľstvo je preto vždy rozdelené na triedy.“ (6, s. 144) Táto Giddingsova interpretácia kategórií diferenciácie a integrácie bola prijateľná pre kapitalistov, lebo nemohla ohroziť kvalitu kapitalistickej spoločnosti, ale naopak, viedla k jej harmónii. Pre F. Giddingsa bola totiž určujúca prvotná zrážka — integrácia — ktorá viedla k dobytíu moci, kým diferenciáciu považoval iba za druhotnú zrážku, ktorá síce rôzni, ale aj završuje vývin tým, že túto diferenciáciu vedie k „rovnováhe“ pomocou duchovného ovplyvňovania.

V buržoáznej interpretácii je teda diferenciácia a integrácia zameraná na triednu spoluprácu. Jasne to vyjadruje napr. A. W. Small, ktorý žiada usmerňovať boj záujmov tak, aby transformoval do triednej spolupráce. Podobne o tom hovorí E. A. Ross, ktorý žiada „sociálnou a mravnou kontrolou“ zámerne ovplyvňovať konanie jednotlivca tak, aby sa hodnoty kapitalistickej spoločnosti stali integrálnou súčasťou vedomia osobnosti. Integrácia kultúrnych hodnôt je teda určujúca pre „zdravý“ harmonický vývin. (11, s. 526). Aj u T. Parsonsa stoja duchovné hodnoty na vrchole hierarchie spoločenských javov. Aj jeho ideová výzbroj smeruje k zachovaniu a k obhajobe kapitalistického zriadenia. T. Parsons považuje „sociálnu kontrolu“ za taký integračný prostriedok, ktorý vychováva ľudí k zhode s vládňúcimi normami, k plneniu predpísaných úloh, čo napomáha dosiahnuť spoločenskú „rovnováhu“. Rovnako aj u P. A. Sorokina má „duchovná integrácia“ rozhodujúci význam. (7, s. 57) P. Sorokin snívá o integrácii základných typov kultúry do jedného typu kultúry, o vzniku „...zmiešaniny východozápadných kultúr, ktorá — ak nedôjde k vojne — má určitú šancu, že ju nahradí kultúrny, spoločenský a personálny poriadok zložený z harmonicky zjednotených prvkov veľkých západných i východných kultúr“. (8, s. 61–62) Z uvedeného vidieť, že pre všetkých buržoázných ideológov, minulých i súčasných, sú kategórie integrácie a diferenciácie prostriedkom na zastíeranie triedneho boja a triednych rozporov kapitalizmu a na obhajobu kapitalistického zriadenia.

Marx a Engels však dokázali, že triedny boj je nevyhnutným, zákonným javom v triedne rozdelennej spoločnosti, ktorý má svoj materiálny základ v kapitalistickom spôsobe výroby. Nevyhovujúce ekonomické postavenie núti proletariát dezintegrovane sa prejavovať v triednom politickom boji oproti jestvujúcej integrite kapitalistickej spoločnosti, v boji za svoje oslobodenie. Marx a Engels tým ukázali, že rozdielne ekonomické postavenie spoločenských tried v antagonistickej spoločnosti vytvára rozdielny základ pre ich integrovanie

vo výrobných silách i vo výrobných vzťahoch a vedie tieto spoločenské triedy k rozdielnym postojom k integrite buržoáznej spoločnosti. Buržoázia, ktorá sa integruje v národnom i v medzinárodnom meradle, ostro vystupuje proti akýmkoľvek úsiliam potlačovaných a vykorisťovaných tried zjednotiť sa v triednom boji proti vykorisťovateľom. Neznesiteľné ekonomické podmienky však vedú proletariát a ostatných vykorisťovaných do boja za odstránenie a rozloženie integrity kapitalistického zriadenia a za vytvorenie novej integrity socialistickej spoločnosti. Dezintegrácia proletariátu, ktorá vrcholí v socialistickej revolúcii a v nastolení diktatúry proletariátu, je teda nevyhnutným progresívnym spoločenským pohybom vo vývine ľudstva.

Politickou integráciou proletariátu k integrácii ľudstva

Rozvoj materiálnych výrobných síl spoločnosti prekračuje rámec lokálnych i nacionálnych hraníc, má tendenciu k univerzálnosti a stále viac si vynucuje aj univerzálne styky a vzťahy ľudí v celosvetovom meradle. Marx o tom píše v *Nemeckej ideológii*: „... skutočné duchovné bohatstvo individua závisí úplne od bohatstva jeho skutočných vzťahov. Až tým sa jednotlivé individua oslobodia od rozličných nacionálnych a lokálnych hraníc, dostanú sa do praktického styku s produkciou celého sveta (aj s produkciou duchovnou), a to im umožní, aby nadobudli schopnosť užívať túto všestrannú produkciu celého sveta (všetko to, čo vytvorili ľudia). Všestrannú závislosť, túto živelnú formu svetodejiny súčinnosti individuí, premení táto komunistická revolúcia na kontrolu a vedomé ovládanie týchto síl...” (4, s. 38) Potom v *Manifeste komunistickej strany* (12, s. 41—42) a najmä v *Kapitáli* (9, s. 805) poukazuje Marx na nevyhnutnosť dezintegračného prejavu proletariátu, vyúsťujúceho proletárskou revolúciou do socializmu, v ktorom sa stáva proletariát a jeho revolučná marxistická strana rozhodujúcou integračnou silou ďalšieho pokrokového vývinu. Z historického poslania proletariátu vyplýva úloha vytvoriť predpoklady a postupne zaviesť komunistický spôsob produkcie materiálneho života ľudí, ktorý odstráni doterajšie možné formy prejavu dezintegrácie ľudí či už vo výrobných silách, alebo vo výrobných vzťahoch spoločnosti. Postupne zanikla a odumrela spoločenská funkcia buržoázie, tak ako sa stala prežitou a nepotrebnou kapitalistická forma vlastníctva. Tak sa skončilo historické poslanie buržoázie. Vývin spoločnosti ako prírodno-historický proces dal toto historické poslanie a vodcovstvo proletariátu.

V tom je však najväčšie nebezpečenstvo pre buržoáziu a jej spoločenské zriadenie. Preto celé úsilie buržoázie sa sústreďuje na to, aby rozbila a znemožnila jednotný, integrovaný a organizovaný postup proletariátu a ostatných pracujúcich proti nej. Marx, Engels, neskôr Lenin a ďalší poprední predstavitelia revolučných strán proletariátu vynaložili veľa úsilia na vytvorenie a zorganizovanie tohto integrovaného, uvedomelého a organizovaného postupu proletariátu a všetkých vykorisťovaných proti buržoázii. Marx a Engels boli pevne presvedčení, že iba komunistická strana môže pripraviť proletariát na splnenie jeho historického poslania. Tento cieľ komunistickej strany zjednotiť, zorganizovať,

„stvárníť“ proletariát vyžaduje od strany širokú uvedomovaciu, výchovnú prácu, „... aby bol proletariát čím viac preniknutý socialistickými a komunistickými prvkami“. (13, s. 507) V *Manifeste komunistickej strany* Marx a Engels píšú, že cieľom komunistov je „... sformovanie proletariátu v triedu, zvrhnutie panstva buržoázie, dobytie politickej moci proletariátom“. (12, s. 36) V týchto Marxových a Engelsových myšlienkach a činoch je vyjadrená integračná funkcia komunistickej strany, ktorá bojuje o politickú integráciu proletariátu ako nevyhnutného predpokladu a základu pre postupné zjednotenie celej spoločnosti. Podstatnou súčasťou tohto boja za politickú integráciu proletariátu je ideologický boj.

Ideová jednota — základ organizačnej jednoty proletariátu

Klasici marxizmu zdôrazňovali, že politická integrácia proletariátu musí byť vždy akčnou integráciou, ktorej prvým predpokladom je ideová jednota. Na túto jednotu potom môže nadviazať organizačná jednota, umožňujúca zvyšovať účinnosť spoločnej aktivity. Marx a Engels vždy prebojovali takýto prístup k otázkam politickej integrácie proletariátu v praxi. Z toho vychádza aj integračná činnosť komunistickej strany, ktorá sa zameriava na trvalú výchovu k proletárskemu internacionalizmu, k vedomiu nevyhnutnosti spoločného postupu proletariátu proti panstvu kapitálu. Tam je základ výzvy uverejnenej v *Manifeste*: „Proletári všetkých krajín spojte sa!“

Svojou integračnou činnosťou bojovali komunistické strany proti roztrieštenosti proletariátu, proti nejednotnému postupu proti buržoázii, proti sporom a rozporom vnútri proletariátu, ako aj proti snahám buržoázie a jej reformistickým a revizionistickým prisluhovačom rozložiť, dezintegrovať rady proletariátu. Z tohto dôvodu Marx a Engels ostro vystupovali proti rôznym prejavom malomeštiactva, liberalizmu, oportunistizmu a revizionizmu v robotníckom hnutí i proti rôznej sektárskej činnosti v I. internacionále. Tým odhalili snahu revizionistov rozložiť stranu robotníckej triedy, zbaviť ju jej revolučného charakteru a urobiť z nej diskusný klub prístupný rôznym malomeštiackym živlom. Odhaľovali škodlivosť sektárskej činnosti v stranách robotníckej triedy a dokazovali, že „... Internacionála bola založená, aby sa socialistické a polosocialistické sekty nahradili ozaistnou bojovou organizáciou robotníckej triedy“. (14, s. 421) Vysvetľovali robotníckym masám, že rôzni sektári, ako napr. „... švajčiarski jurskí bakuninisti — pôvodcovia všetkých rozštiepení — nevolajú po ničom viac ako po zjednotení“ (15, s. 430), majú plné ústa tohto hesla, ale sú najväčšími sektármi. Marx a Engels poukazovali na ciele a zámery Bernsteinovho revizionizmu oslabiť triedny boj a namiesto neho orientovať sa na dohody a kompromisy s buržoáziou. Objasňovali proletariátu, že tam, „kde sa triedny boj odstrčí stranou ako nemilý »brutálny« zjav“, tam nezostáva ako základňa socializmu nič iné ako „opravdivá láska k blížnemu“ a prázdne frázy o „spravodlivosti“. (16, s. 438) Potvrdil to aj vývin u nás v rokoch 1968 a 1969.

Klasici marxizmu ostro vystupovali proti názorom Höchberga, Bernsteina a Schramma, ktorí hlásali, že „... sociáldemokratická strana nemá byť jedno-

strannou robotníckou stranou, ale stranou každého, koho oduševňuje ozajstná láska k blížnemu". (16, s. 435) Vysvetľovali potrebu diferenciácie v robotníckych stranách, nevyhnutnosť nekompromisne sa rozísť s tými, ktorí neuznávajú vedúcu úlohu robotníckej triedy, "...ktorí priamo hovoria, že robotníci sú príliš nevzdelaní, aby sa sami oslobodili, a že ich musia zhora oslobodiť filantropickí veľkoberžtovia a maloberžtovia". (16, s. 440).

V uvedených Marxových a Engelsových názoroch a postojoch sme ukázali ich vedecký, konkrétno-historický a triedno-proletársky prístup k zložitým integračným a dezintegračným procesom v triednej spoločnosti, v proletárskom i komunistickom hnutí. Z ich prístupu sa učia v súčasnosti všetky marxisticko-leninské strany správne riešiť tieto zložité procesy, v súlade s ďalším pokrokovým vývinom ľudskej spoločnosti.

Literatúra

1. SPENCER, H.: *Filosofie souborná I.* Praha 1901.
2. MARX, K.: *Úvod ku kritike Heglovej filozofie práva. Čítanka marxistickej filozofie I.* Pravda, Bratislava 1972, 3. vydanie.
3. MARX, K.: *Ekonomicko-filozofické rukopisy. Zborník Marxa a Engelsa: Malé ekonomické spisy.* Pravda, Bratislava 1971, 2. vydanie.
4. MARX, K. — ENGELS, F.: *Nemecká ideológia.* SVPL, Bratislava 1961.
5. *Filosofskaja enciklopedija*, no. 2. Gosudarstvennoje naučnoje izdatelstvo „Sovetskaja enciklopedija“, Moskva 1962.
6. GIDDINGS, F. H.: *Základy sociológie.* Nakladatelstvo J. Laichtera, Praha 1896.
7. SOROKIN, P. A.: *Systém sociológie.* Petrohrad 1920. Pozri *Filosofskaja enciklopedija*, no. 5, Moskva 1970.
8. SOROKIN, P. A.: *The Basic Trends of our Times.* New Haven 1964.
9. MARX K.: *Kapitál I.* SVPL, Bratislava 1959.
10. LENIN, V. I.: *Ekonomický obsah národnictva. Spisy 1.* Bratislava 1953.
11. ROSS, E. A.: *Sociálna kontrola.* N. Y. 1901. Pozri *Filosofskaja enciklopedija*, no. 4. Moskva 1967.
12. MARX, K. ENGELS, F.: *Manifest komunistickej strany. Vybrané spisy I.* Pravda, Bratislava 1952.
13. ENGELS, F.: *Postavenie robotníckej triedy v Anglii.* Pozri *Spisy 2.* SNPL, Praha 1958.
14. MARX, K.: *Korešpondencia Marxa — Boltemu z 23. 11. 1871.* Pozri *MARX—ENGELS: Vybrané spisy 2.* SVPL, Bratislava 1953.
15. ENGELS, F.: *Korešpondencia Engelsa — Bebelovi z 20. 6. 1873.* Vybrané spisy 2. SVPL, Bratislava 1953.
16. MARX, K. — ENGELS, F.: *Korešpondencia „Obežník“ zo 17.—18. 9. 1879.* Vybrané spisy 2. SVPL, Bratislava 1953.

ПОНИМАНИЕ МАРКСОМ И ЭНГЕЛЬСОМ ИНТЕГРАЦИИ ОБЩЕСТВА

Альфред Штуллер

Автор рассматривает понимание Марксом и Энгельсом интеграционных и дезинтеграционных процессов в обществе и критически подходит к оценке буржуазной интерпретации этих категорий, маскирующей классовую борьбу.

Маркс и Энгельс доказали, что материальное производство является решающим фактором интеграции людей. В производительных силах на передний план объективно высту-

пает их общественный характер, роль интегрированной активности общества, который умножает силу производителей. В производственных отношениях находится ключ к пониманию отношения человека и общественных классов к данному обществу. В этом материалистическом понимании истории заключается понимание Марксом и Энгельсом интеграции коммунистического общества, рождающейся из движения пролетариата. Из положения пролетариата в капиталистических производственных отношениях вытекает необходимость дезинтегрированной деятельности пролетариата, которая достигает своей вершины в социалистической революции. Только при коммунизме существуют подлинные условия для интеграции человечества. Именно в этом заключается историческая миссия борющегося пролетариата, который становится огромной интегрирующей силой прогрессивного человечества. Революционная марксистская партия сплачивает пролетариат политически и идейно, ибо политическая интеграция пролетариата является необходимым шагом к политической интеграции общества и человечества. Политическая интеграция пролетариата должна быть единством действий, основной предпосылкой которого является идейное единство. На этом основании Маркс и Энгельс резко выступали против различных проявлений мелкобуржуазной идеологии, либерализма, оппортунизма и ревизионизма в рабочем движении.

MARX' UND ENGELS' AUFFASSUNG VON DER INTEGRITÄT DER GESELLSCHAFT

Alfréd Štuller

Der Verfasser untersucht die Integrations- und Desintegrationsprozesse und schätzt die den Klassenkampf verhüllende bürgerliche Interpretation dieser Begriffe kritisch ein.

Marx und Engels haben den Beweis erbracht, dass die materielle Produktion den entscheidenden Faktor bei der Integrierung der Menschen abgibt. In den Produktivkräften tritt ihr gesellschaftlicher Charakter objektiv in den Vordergrund, die Rolle der integrierten Aktivität des gesellschaftlichen Ganzen, die die Kräfte der Produzenten vermehrt. In den Produktionsverhältnissen finden wir den Schlüssel, der es uns ermöglicht das Verhältnis des Menschen und der gesellschaftlichen Klassen zur bestehenden Gesellschaft zu begreifen. Im Rahmen dieser materialistischen Geschichtsauffassung liegt Marx' und Engels' Auffassung von der Integrität der Kommunistischen Gesellschaft, die aus der Bewegung des Proletariats geboren wird. Aus der Stellung des Proletariats in der kapitalistischen Gesellschaft folgt die Notwendigkeit einer desintegrierten Tätigkeit des Proletariats, die in der sozialistischen Revolution ihren Höhepunkt erreicht. Nur im Kommunismus sind die wahren Bedingungen für eine Integration der Menschen gegeben. Eben darin liegt die historische Sendung des kämpfenden Proletariats, das zu einer mächtigen Integrationskraft der fortschrittlichen Menschheit wird. Die revolutionäre marxistische Partei vereinigt das Proletariat politisch und ideologisch, weil die politische Integration einen notwendigen Schritt zur politischen Integration und Menschheit bildet. Die politische Integration des Proletariats muss eine tätige Integration sein, deren grundlegende Voraussetzung die ideologische Einheit ist. Aus diesem Grund haben sich Marx und Engels scharf gegen verschiedene Äusserungen des Kleinbürgertums, des Liberalismus, Opportunismus und Revisionismus in der Arbeiterbewegung gestellt.